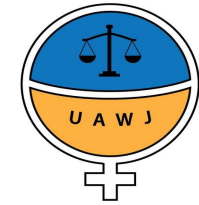

Верховний
Суд

СУДОВИЙ РОЗГЛЯД КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ З ДОМАШНІМ НАСИЛЬСТВОМ

Надія Стефанів

Суддя Верховного Суду,
президентка ГО «Всеукраїнська асоціація жінок-суддів»

Стамбульська конвенція як основа для змін

- Конвенція про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству (Стамбульська конвенція) прийнята Радою Європи у 2011 році
- Набула чинності у 2014 році
- Підписана Україною у 2011 році
- Ратифікована Україною у 2022 році

Основні принципи Стамбульської конвенції

Три основні принципи:

- Принцип належної уваги з боку держави – ст.5
реалізація політики запобігання, захисту та переслідування
- Підхід, зосереджений на постраждалих особах
концентрація навколо прав та потреб постраждалої особи,
реформування системи кримінального правосуддя
- Принцип міжвідомчої координації
втілення комплексного реагування на НЖ/ДН держустановами та ГО

ТРИ НАПРЯМИ ДІЯЛЬНОСТІ

1. ЗАПОБІГАННЯ

структурний характер, історично нерівне співвідношення сил між жінками та чоловіками, передбачає руйнування гендерних стереотипів і дискримінації щодо жінок

2. ЗАХИСТ

забезпечує держава, послуги підтримки та доступ до інформації про них, приписи, притулки, оцінка ризиків та відновлення

3. ПЕРЕСЛІДУВАННЯ

Криміналізація всіх форм насильства стосовно жінок

ТРИ НАПРЯМИ ДІЯЛЬНОСТІ

3. ПЕРЕСЛІДУВАННЯ

Криміналізація всіх форм насильства стосовно жінок

Ефективне розслідування будь-яких заяв про нж/дн:

-можливість переслідування тяжких форм насильства без подання жертвою заяви

-заборона обов'язкового застосування до процесів або винесення вироків альтернативного вирішення спорів

Зобов'язання накладення ефективних, пропорційних та переконливих санкцій

Визначення обтяжуючих покарання обставин під час ухвалення вироку

Відсутність гендерних стереотипів в судових рішеннях

Цілі Стамбульської конвенції

Стратегічний план імплементації цілей Стамбульської конвенції у законодавство України

- сприятиме комплексному та узгодженому шляху імплементації
- дозволить встановити покроковий механізм імплементації
- налагодить співпрацю держави та громадянського суспільства

Також сприятиме: встановленню рівних прав для чоловіків і жінок; викоріненню всіх видів дискримінації щодо жінок; захисту й допомоги всім, хто постраждав від насильства; міжнародній співпраці, спрямованій проти зазначених видів насильства; наданні допомоги організаціям і правоохоронним органам у співпраці одне з одним задля викорінення насильства щодо жінок та домашнього насильства.

Цілі Стамбульської конвенції

Країна має криміналізувати:

- психологічне насильство;
- переслідування (сталкінг);
- фізичне насильство;
- сексуальне насильство (включно зі зґвалтуванням, що передбачає різні види сексуальних активностей з особою без її згоди);
- примусовий шлюб;
- жіноче обрізання;
- примусовий аборт;
- примусову стерилізацію

Зобов'язання держави

- Відповідно до статті 55 Стамбульської конвенції, сторони беруть на себе зобов'язання:
- забезпечити розслідування та кримінальне переслідування найсуворіших форм насильства незалежно від наявності заяви, поданої жертвою, та уможливити продовження провадження у справі у випадку відкликання такої заяви

Виконання нових норм

Передбачене у п. 7 ч. 1 ст. 284 КПК України правило про можливість потерпілої відмовитись від обвинувачення у провадженнях приватного обвинувачення було змінено Законом № 2227-VIII таким чином, що воно більше не розповсюджується на кримінальні провадження щодо злочинів, пов'язаних з домашнім насильством

Закон України 2017 року – досвід застосування

7 грудня 2017 року ВРУ було прийнято Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», який набрав чинності 7 січня 2018 року

зміни до ст. 173-2 КУпАП, було доповнено ст. 39-1

зміни до ЦПК України - розділ 4 кодексу було доповнено главою 13 «Розгляд судом справ про видачу і продовження обмежувального припису»

ЗУ «Про охорону дитинства» доповнили визначенням поняття «жорстоке поводження з дитиною»

зміни до ЗУ «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків»

Закон України 2017 року – досвід застосування

пункт 10 частини другої статті 115 КК України викладено в такій редакції:

"10) поєднане із зґвалтуванням або сексуальним насильством";

абзац перший статті 116 викласти в такій редакції:

"Умисне вбивство, вчинене в стані сильного душевного хвилювання, зумовленому жорстоким поведженням, або таким, що принижує честь і гідність особи, а також за наявності системного характеру такого поведження з боку потерпілого"

Закон України 2017 року – досвід застосування

абзац перший частини першої статті 121 викладено в такій редакції:

"1. Умисне тяжке тілесне ушкодження, тобто умисне тілесне ушкодження, небезпечне для життя в момент заподіяння, чи таке, що спричинило втрату будь-якого органу або його функцій, каліцтво статевих органів, психічну хворобу або інший розлад здоров'я, поєднаний зі стійкою втратою працездатності не менш як на одну третину, або переривання вагітності чи непоправне знівечення обличчя

9) абзац перший статті 123 викладено в такій редакції:

"Умисне тяжке тілесне ушкодження, вчинене в стані сильного душевного хвилювання, викликаного жорстоким поведженням, або таким, що принижує честь і гідність особи, а також за наявності системного характеру такого поведження з боку потерпілого

Закон України 2017 року – досвід застосування

У частині 1 статті 67 КК «Обставини, які обтяжують покарання» КК України змінена редакція пунктів 3 і 6:

3) вчинення злочину на ґрунті расової, національної, релігійної ворожнечі чи розбрату або **на ґрунті статевої приналежності;**

б) **вчинення злочину** щодо особи похилого віку, особи з інвалідністю або особи, яка перебуває в безпорадному стані, або особи, яка страждає на психічний розлад, зокрема на недоумство, має вади розумового розвитку, а також вчинення злочину **щодо малолітньої дитини або у присутності дитини;**

- **додано пункт 6-1 такого змісту:**

6-1) вчинення злочину щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах

Справа «Опуз проти Туреччини» (Opuz v. Turkey), рішення від 9.06.2009 року

- невиконання державою обов'язків із імплементації системи покарань за домашнє насильство та заходів щодо захисту жертв насильства
- не надання державою ефективного захисту жінкам
- гендерне насильство є формою дискримінації
- порушення статті 2 у зв'язку з вбивством тещі, статті 3 у зв'язку з нездатністю держави захистити жінку від жорстокого поводження з боку чоловіка та статті 14 у поєднанні зі статтями 2 і 3, оскільки насильство мало гендерну природу

Практика ЄСПЛ

Рішення у справі «E.C. та інші проти Словаччини»

(E. S. and Others v. Slovakia)

У цій справі було встановлено, що Словаччина не забезпечила заявниці та її дітям терміновий захист від насильства з боку її чоловіка, що є порушенням ст. 3 ЄКПЛ (захист від нелюдського та такого, що принижує гідність, поводження) та ст. 8 ЄКПЛ (право на повагу до приватного та сімейного життя)

Справа «А. проти Хорватії»

- державні органи не виконали заходи, визначені судом з метою захисту заявниці
- не намагалися розібратися з психіатричними проблемами її колишнього чоловіка, як були причиною його агресивної поведінки
- ЄСПЛ встановив **порушення ст. 8** Конвенції

Практика ЄСПЛ

Рішення у справі «Белшан проти Румунії» (Bălșan v. Romania) від 23 травня 2017 року

- Суд визнав порушення ст.і 3 ЄКПЛ через нездатність органів влади належно захистити заявницю від насильства її чоловіка та порушення ст. 14 ЄКПЛ що застосовується разом зі статтею 3, оскільки насильство було гендерно-орієнтованим
- Суд зауважив, що чоловік заявниці вчиняв стосовно неї насильство, а органи влади повинні були знати про таке насильство, з огляду на її неодноразові звернення щодо надання допомоги як до поліції, так і до судів.

Справа «Levchuk проти України»

- Справа стосувалася її скарги на те, що відхилення позову про виселення проти її колишнього чоловіка наражало її та її трьох дітей на ризик домашнього насильства та залякування
- Покладаючись на статтю 8 (право на повагу до приватного і сімейного життя) ЄКПЛ пані Левчук стверджувала, що суди були надмірно формалістичними у своїх рішеннях і викликали в її колишнього чоловіка почуття безкарності, що піддавало її та її дітей ще більшому ризику психологічного переслідування та нападу
- ЄСПЛ встановив порушення статті 8 ЄКПЛ

Злочин, пов'язаний з домашнім насильством

- злочин, передбачений ст. 126-1 КК
- злочин, що містить кваліфікуючу ознаку «вчинення злочину щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах»
- злочин, поєднаний з обтяжуючою обставиною, передбаченою у п. 6-1 ч. 1 ст. 67 КК «вчинення злочину щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах» та п. 6 ч. 1 ст. 67 КК в частині «вчинення злочину... у присутності дитини».

Злочин, пов'язаний з домашнім насильством

Звужене тлумачення і зведення поняття «злочин, пов'язаний з домашнім насильством» виключно до ознак складу злочину, передбаченого ст. 126-1 КК, не дає можливості використовувати комплекс механізмів для захисту жертв домашнього насильства, зокрема, застосовувати термінові заборонні приписи, обмежувальні приписи, обмежувальні заходи тощо

Кваліфікація злочинів, пов'язаних з домашнім насильством

1) якщо домашнє насильство полягає в діянні, яке співпадає з ознаками іншого злочину, але потерпілий - спеціальний (ст. 3 ЗУ «Про запобігання та протидію домашньому насильству»), насильство носить систематичний характер і максимум санкції за цей інший злочин нижче чи рівний санкції, передбаченій ст. 126-1 КК, - кваліфікація відбувається за ст. 126-1 КК (наприклад, якщо домашнє насильство полягає в систематичному заподіянні умисного легкого тілесного ушкодження, передбаченого ч. 1 ст. 125 КК, - вчинене потребує кваліфікації за ст. 126-1 КК)

Кваліфікація злочинів, пов'язаних з домашнім насильством

2) якщо потерпілий спеціальний, але немає систематичності – кваліфікація за відповідною статтею КК України та п. 6-1 ч. 1 ст. 67 КК (наприклад, ч. 1 ст. 125, п. 6-1 ч. 1 ст. 67 КК)

Якщо домашнє насильство вчиняється щодо спеціального потерпілого у присутності дитини - враховується і п. 6 ч. 1 ст. 67 КК

Кваліфікація злочинів, пов'язаних з домашнім насильством

3) якщо санкцією ст. 126-1 КК (за наявності ознак діяння, передбаченого у цій статті) не охоплюються інші злочини, що становлять зміст насильства, - вони потребують додаткової кваліфікації за іншими статтями, відповідно, кваліфікація відбуватиметься за сукупністю ст. 126-1 КК та інших статей КК, що передбачають ці злочини (наприклад, ст. 126-1 КК та ч. 1 ст. 122 КК)

Кваліфікація злочинів, пов'язаних з домашнім насильством

4) якщо спеціальний потерпілий передбачений як кваліфікуюча ознака певного складу злочину - кваліфікація відбувається за тією частиною статті, де передбачена ця ознака (наприклад, ч. 2 ст. 152 КК «Зґвалтування» в оновленій редакції передбачає зґвалтування, вчинене щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах)

Щодо об'єктивної сторони кримінального правопорушення, передбаченого ст. 126-1 КК України

Однією з умов кримінальної відповідальності за домашнє насильство є те, що воно має бути систематичним

Систематичність можна визначити як **вчинення трьох або більше діянь**, які пов'язані однаковими або подібними об'єктами, вчиняються у межах однієї й тієї самої форми вини, спрямованих на досягнення загального результату

Практика ОП ККС ВС

Об'єднана палата Касаційного суду Верховного Суду сформулювала висновки в постанові від 12 лютого 2020 року

Злочином, пов'язаним із домашнім насильством, слід вважати будь-яке кримінальне правопорушення, обставини вчинення якого свідчать про наявність у діянні хоча б одного з елементів (ознак), перелічених уст. 1 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 07 грудня 2017 року № 2229-VIII незалежно від того, чи вказано їх в інкримінованій статті (частині статті) КК як ознаки основного або кваліфікованого складу злочину.

- Встановлена у п. 7 ч. 1 ст. 284 КПК заборона закриття кримінального провадження поширюється на осіб, які вчинили злочин, пов'язаний із домашнім насильством, за умови, що слідчі органи пред'явили особі таке обвинувачення і вона мала можливість захищатися від нього

(справа № 453/225/19, провадження № 51-4000кмо19),

Практика ККС ВС

- Ч.1 ст.115 КК – встановлено обставини, які підтверджують, що вчинений злочин умисне вбивство, пов'язаний з домашнім насильством

Вироком суду П. за те, що він, перебуваючи у стані алкогольного сп'яніння, у будинку за місцем своєї реєстрації, на ґрунті особистих неприязних відносин, умисно з метою протиправного позбавлення життя своєї матері кулаком лівої руки завдав їй один удар в голову та численні удари кулаками рук та ногами по голові і тулубу, від отриманих тілесних ушкоджень потерпіла померла на місці події

Практика ККС ВС

ККС відмовив у відкритті касаційного провадження.

Обставинами, які обтяжують покарання, суд визнав вчинення злочину в стані алкогольного сп'яніння та щодо особи похилого віку, з якою винний перебував у сімейних відносинах. який раніше не судимий, неодноразово притягувався до адміністративних стягнень за вчинення домашнього насильства

(ухвала ККС від 05 липня 2021 року справа №375/1084/20)

Практика ККС ВС

Ч.2 ст.121 КК – встановлено обставини, які підтверджують, що вчинений злочин, пов'язаний з домашнім насильством

Судами встановлено, що поясненнями багаточисленних свідків, які хоч і не були безпосередніми очевидцями події злочину, проте зазначили, що на протязі спільного життя обвинувачений неодноразово вчиняв домашнє насильство щодо своєї дружини, бив та ображав її, вона систематично ходила побита, із синцями на різних частинах тіла

(ухвала ККС від 22 квітня 2021 року, справа № 511/1866/19)

Практика ККС ВС

Колегія суддів розглянула касаційну скаргу прокурора, який брав участь у розгляді кримінального провадження в суді першої інстанції, на ухвалу Чутівського районного суду Полтавської області від 17 липня 2019 р. та ухвалу Полтавського апеляційного суду від 25 листопада 2019 р., якими кримінальне провадження за обвинуваченням А. у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 125 КК, закрито на підставі п. 7 ч. 1 ст. 284 КК у зв'язку з відмовою потерпілого від обвинувачення.

У касаційній скарзі прокурор порушив питання про скасування цих судових рішень та призначення нового розгляду в суді першої інстанції на підставі істотного порушення вимог кримінального процесуального закону, оскільки обвинувачений вчинив злочин, пов'язаний із домашнім насильством, стосовно свого рідного брата, що виключало можливість закриття кримінального провадження місцевим судом на підставі, передбаченій п. 7 ч. 1 ст. 284 КК

справа № 531/193/19 провадження № 51-797км20

Практика ККС ВС

Обов'язковою умовою визнання судом злочину - незалежно від його родового чи безпосереднього об'єкта - пов'язаним із домашнім насильством, є відображення зазначеного у формулюванні обвинувачення (у повідомленні про підозру, в обвинувальному акті) із встановленням органами досудового розслідування відповідних фактичних обставин (ступінь родинних відносин або спорідненості між потерпілим та винуватцем, характер насильства тощо).

- За відсутності цього гарантоване право на захист істотно порушено і, беручи до уваги імперативність приписів п. 19 ч. 1 ст. 7, частин 3, 6 ст. 22, ч. 1 ст. 337 КПК, унеможлиблює застосування згаданого інституту заборони закриття кримінального провадження щодо злочинів, передбачених ст. 125 КК. Оскільки органами досудового розслідування обвинуваченому не інкримінувалося вчинення злочину, пов'язаного з домашнім насильством, він не був обізнаний із таким обвинуваченням і не мав можливості захищатися від нього

Практика ККС ВС

Згідно з обвинувальним актом Б. обвинувачувався у тому, що він 18 лютого 2020 року о 20:30 за місцем свого проживання під час сварки зі своєю дружиною на ґрунті ревнощів та раптово виниклих неприязних відносин умисно завдав їй декількох ударів кулаками по тілу, заподіявши легких тілесних ушкоджень, тобто уза ч.1 ст. 125 КК, та було визнано обставиною, яка обтяжує покарання вчинення злочину щодо особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах

- У підготовчому засіданні 29 липня 2020 року Горохівський районний суд Волинської області закрит кримінальне провадження у формі приватного обвинувачення стосовно за ч. 1 ст. 125 КК на підставі п. 7 ч. 1 ст. 284 - КПК у зв'язку з відмовою потерпілої від обвинувачення. Волинський апеляційний суд ухвалою від 12 листопада 2020 року ухвалу суду першої інстанції залишив без змін.

Тобто особі було пред'явлено обвинувачення у вчиненні злочину, пов'язаного із домашнім насильством, ця обставина була визнана обтяжуючою та він мав можливість захищатися від цього обвинувачення.

- За таких обставин відповідно до п. 7 ч. 1 ст. 284 КПК кримінальне провадження не можна було закрити у зв'язку з відмовою потерпілої від обвинувачення у кримінальному провадженні у формі приватного обвинувачення, на чому наголошував прокурор в апеляційній скарзі і що залишилося поза увагою суду.

справа № 155/457/20 провадження № 51-349 км 21

Практика ККС ВС

При залишенні скарги прокурора без руху, ВС зазначив, що прокурор наводить доводи щодо незаконного закриття кримінального провадження щодо обвинуваченого та вказує, що суд першої інстанції, з рішенням якого погодився і апеляційний суд, неправильно, посилаючись на приписи статей 284 та 477 КПК, заклав кримінальне провадження у зв'язку з відмовою потерпілого від обвинувачення, оскільки кримінальне правопорушення було пов'язане з домашнім насильством, однак не зазначає, чи є посилання на вчинення злочину, пов'язаного з домашнім насильством у формулюванні обвинувачення, висунутого особі, або на відповідну обтяжуючу обставину, передбачену п. 6-1 ч. 1 ст. 67 КК, що з огляду на правові позиції ОП ККС Верховного Суду у постанові від 12 лютого 2020 року (справа №453/225/19), має істотне значення при вирішенні питання про відкриття касаційного провадження

- *справа № 453/564/20 провадження № 51-4702ск20*

Практика ККС ВС

Призначення покарання

Суд апеляційної інстанції у вироку зазначив, що обвинувачений на шлях виправлення не став, а уже 07 квітня та 10 квітня 2020 року повторно вчинив новий умисний злочин, пов'язаний із домашнім насильством, що свідчить про те, що покарання у виді арешту, призначені за попередніми вироками не досягли своєї мети, яка полягала у виправленні та запобіганні вчиненню ним нових злочинів

Доводи касаційної скарги засудженого: потерпіла у суді першої інстанції наполягала на його скеруванні на проходження спеціальної корекційної програми для кривдників, він повністю визнав вину, щиро покаявся, активно сприяв розкриттю злочину, однак суд не врахував цих обставин як пом'якшуючих, а також посилався на відсутність досудової доповіді

справа №457/529/20, провадження №51-883км21

Практика ККС ВС

Вирішення питання під час підготовчого судового засідання щодо складання досудової доповіді є правом суду, яке обмежується винятковими випадками, коли складання такої досудової доповіді є обов'язковим. Водночас, як убачається з матеріалів за касаційною скаргою складання досудової доповіді щодо обвинуваченого не було обов'язковим

Урахувавши всі зазначені обставини в їх сукупності, особу винуватого, конкретні обставини скоєного злочину, суд дійшов обґрунтованого висновку про необхідність призначення покарання в межах санкції ст. 126-1 КК у виді позбавлення волі на строк 2 роки

Колегія суддів вважає, що призначене покарання є справедливим, необхідним і достатнім для його виправлення та попередження вчинення ним нових кримінальних правопорушень

Принцип міжвідомчої координації

- Проведення вебінарів для поліцейських, прокурорів, суддів щодо вивчення положень Стамбульської конвенції та застосування законодавства щодо протидії насильству стосовно жінок та домашньому насильству
- Розробка методичних рекомендацій щодо застосування норм Стамбульської конвенції, як частини національного законодавства, в судових рішеннях

Верховний
Суд

Слава Україні!
Героям слава!